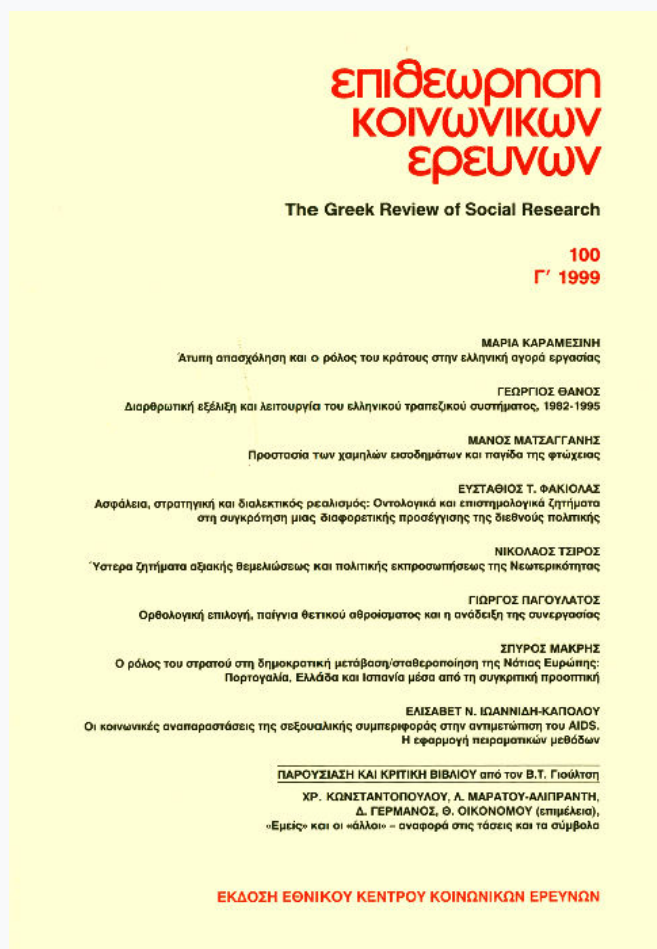

The Greek Review of Social Research

Vol 100 (1999)

100, Γ'

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις της σεξουαλικής συμπεριφοράς στην αντιμετώπιση του AIDS: η εφαρμογή πειραματικών μεθόδων

Ελισάβετ Ν. Ιωαννίδη-Καπόλου

doi: [10.12681/grsr.757](https://doi.org/10.12681/grsr.757)

Copyright © 1999, Ελισάβετ Ν. Ιωαννίδη-Καπόλου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Ιωαννίδη-Καπόλου Ε. Ν. (1999). Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις της σεξουαλικής συμπεριφοράς στην αντιμετώπιση του AIDS: η εφαρμογή πειραματικών μεθόδων. *The Greek Review of Social Research*, 100, 195–213. <https://doi.org/10.12681/grsr.757>

Ελισάβετ Ν. Ιωαννίδη-Καπόλου*

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑ- ΛΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ AIDS. Η εφαρμογή πειραματικών μεθόδων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ερευνητική αυτή εργασία σκοπό έχει να κατανοήσει το πώς αντιλαμβάνονται, πώς βιώνουν και πώς αντιμετωπίζουν οι νέοι τον κίνδυνο του AIDS. Χρησιμοποιήθηκαν νέες τεχνικές για τη μελέτη της ασφαλούς σεξουαλικής συμπεριφοράς όπως την αντιλαμβάνονται οι νέοι, με έμφαση στην πειραματική έρευνα πεδίου. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι η κοινωνική αναπαράσταση της σεξουαλικής συμπεριφοράς των νέων εμπεριέχει την έννοια του κινδύνου και ο φόβος του θανάτου τους οδηγεί στην υιοθέτηση μέτρων προφύλαξης. Στην πράξη όμως, ενώ οι ίδιοι θεωρούν ότι έχουν αλλάξει τη συμπεριφορά τους και δεν κινδυνεύουν να μολυνθούν από τον ιό HIV, λόγω της σύγχυσης που επικρατεί ως προς τους ασφαλείς τρόπους προφύλαξης, φαίνεται ότι δεν είναι απόλυτα προστατευμένοι.

1. ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στη μελέτη του διπόλου: σεξουαλική συμπεριφορά και AIDS· ως εργαλείο για την προσέγγισή του επιλέχθηκε η διερεύνηση των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Η επιλογή αυτή στηρίχθηκε σε δύο κυρίως υποθέσεις: πρώτον, ότι, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον μας στη διερεύνηση των αναπαραστάσεων, που είναι προϋόντα πολύπλοκης ψυχοκοινωνικής διεργασίας, μπορούμε να εντοπίσουμε τις τάσεις αλλά και τις αντιφάσεις που επικρατούν στην ομάδα των νέων σχετικά με τον τρόπο που αντιλαμβάνονται και βιώνουν το πρόβλημα του AIDS σε σχέση με τη σεξουαλική τους συμπεριφορά.

* Κοινωνιολόγος. Επιστημονική συνεργάτις στον Τομέα Κοινωνιολογίας της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Υγείας.

Δεύτερον, ότι, μέσω της μελέτης των κοινωνικών αναπαραστάσεων, θα αποφύγουμε τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κοινωνικοί ερευνητές, όταν επιχειρούν να μελετήσουν τη σεξουαλική συμπεριφορά ενός ατόμου και προσπαθούν να αντλήσουν πληροφορίες γύρω από πολύ προσωπικές πτυχές που ενέχονται στη σεξουαλική του συμπεριφορά. Σ' αυτή την περίπτωση η πιθανότητα για τους ερωτώμενους να αποκρύψουν σημαντικά στοιχεία και να μην απαντήσουν ειλικρινά σε βασικά για την έρευνα θέματα είναι μεγάλη (Abramson et al., 1990· Ingham R. et al., 1990).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι «οι κοινωνικές αναπαραστάσεις μάς δίνουν τη δυνατότητα να ταξινομήσουμε άτομα και να συγκρίνουμε και να ερμηνεύσουμε συμπεριφορές» (Moscovici, 1988, σ. 215) καθώς και ότι, πέρα από την ερμηνεία που παρέχουν στο άτομο για τον κόσμο που το περιβάλλει, η αναπαράσταση είναι ένας οδηγός δράσης που κατευθύνει τις πράξεις και τις κοινωνικές σχέσεις (Abric, 1994), επιχειρήθηκε να μελετηθεί το θέμα που ενδιαφέρει την έρευνα.

Η παρούσα μελέτη σκοπό έχει να συμβάλει στην κατανόηση του προβλήματος που αντιμετωπίζουν κυρίως οι νέοι (18-30) στις σχέσεις τους με τον ερωτικό τους σύντροφο· πώς αντιλαμβάνονται τον κίνδυνο του AIDS, ποιες είναι τελικά οι κοινωνικές τους αναπαραστάσεις για τη σεξουαλική συμπεριφορά οι οποίες καθορίζουν τις πρακτικές που υιοθετούν για την αντιμετώπισή του;

2. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ

Η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων για τη μελέτη της σεξουαλικής συμπεριφοράς δίνει τη δυνατότητα να συμπεριληφθούν στη μελέτη μας όλες οι παράμετροι που υπεισέρχονται στον καθορισμό αυτής της συμπεριφοράς και να μην περιοριστούμε μόνο σ' αυτό που δηλώνουν οι ίδιοι οι νέοι. Σύμφωνα με τη θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων, οι κοινωνικές, ψυχολογικές, πολιτισμικές, συμβολικές αλλά και φαντασιακές διαστάσεις που παρεμβαίνουν και καθορίζουν τη στάση και τη συμπεριφορά των ατόμων απέναντι σε ένα γνωστικό αντικείμενο – στην περίπτωση μας το AIDS – συμπεριλαμβάνονται στον όρο «αναπαράσταση».

Ο όρος «αναπαράσταση» πρωτοεμφανίστηκε στο χώρο της Κοινωνιολογίας το 1898 από τον Durkheim, ο οποίος αναφέρθηκε στις συλλογικές αναπαραστάσεις σε αντίθεση με τις ατομικές, επισημαίνοντας, έτσι, την ιδιομορφία της συλλογικής σε σχέση με την ατομική σκέψη (Παλασάμου, 1995, σ. 13).

Η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων, που πρώτος θεμελίωσε και ανέπτυξε ο Serge Moscovici (1961, 1976), και μπορεί να λεχθεί ότι έχει τις ρίζες της στη θεωρία του Durkheim, θεωρείται σήμερα σημαντικό εργαλείο για την ερμηνεία των κοινωνικών φαινομένων κυρίως στο χώρο της Κοινωνικής Ψυχολογίας.

Για τον ορισμό των κοινωνικών αναπαραστάσεων, χρησιμοποιούμε εδώ αυτόν που αναφέρει ο S. Moscovici προλογίζοντας το βιβλίο των C. Herzlich, D. Graham (1973, σ. xiii) *Υγεία και Αρρώστια*: «Κοινωνική αναπαράσταση είναι ένα σύστημα αξιών, ιδεών και πρακτικών που έχει διπλή λειτουργία: πρώτον, να εγκαθιδρύσει μια τάξη που θα δώσει τη δυνατότητα στο άτομο να προσανατολιστεί μέσα στον υλικό και κοινωνικό του κόσμο και να τον εξουσιάσει και, δεύτερον, να δώσει τη δυνατότητα στα άτομα μιας κοινότητας να επικοινωνήσουν μεταξύ τους παρέχοντάς τους έναν κώδικα για κοινωνική ανταλλαγή καθώς και έναν κώδικα για την ονομασία και ταξινόμηση με σαφήνεια των διαφόρων όψεων του κόσμου τους και της ατομικής και ομαδικής ιστορίας τους».

Ο ίδιος, σε μια περιγραφή των κοινωνικών αναπαραστάσεων, αναφέρει: «Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις μάς δίνουν τη δυνατότητα να ταξινομήσουμε άτομα και αντικείμενα, να συγκρίνουμε και να ερμηνεύσουμε συμπεριφορές και να τα αντικειμενικοποιήσουμε σαν μέρη του κοινωνικού μας περιβάλλοντος» (Moscovici, 1988, σ. 215).

Σύμφωνα με τη θεωρία του Moscovici (1988, σ. 234), «οι αναπαραστάσεις αναδύονται μέσα από τη δική μας ανάγκη να μετατρέψουμε το άγνωστο σε κάτι δικό μας».

Αυτό επιτυγχάνεται θέτοντας σε λειτουργία δύο μηχανισμούς: την *αντικειμενικοποίηση* και την *επικέντρωση*.

Η *αντικειμενικοποίηση* συγκεκριμενοποιεί το αφηρημένο, μετατρέπει μια έννοια σε εικόνα και η *επικέντρωση* μας επιτρέπει να ενσωματώσουμε στη γνωστική μας δομή κάτι που μας είναι άγνωστο, μας ξενίζει, ή και μας τρομάζει (Παπαστάμου, 1989, σ. 425). Με τη διαδικασία της επικέντρωσης, νέα στοιχεία που εντάσσονται στο γνωστικό μας σύστημα κατατάσσονται σε συστήματα ταξινόμησης ή τυπολογίας ατόμων και καταστάσεων που προϋπάρχουν.

Η αντικειμενικοποίηση μπορούμε να πούμε ότι διευκολύνει την επικοινωνία, που είναι απαραίτητη για τη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων, καθώς κάθε έννοια αποκτά μια εικόνα που γίνεται κατανοητή από το κοινωνικό σύνολο.

Η Jodelet (1991, σ. 5-11), η οποία έχει μελετήσει και προαγάγει τη θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων, σε δικό της ορισμό αναφέρει

ότι η κοινωνική αναπαράσταση ορίζεται ως μορφή γνώσης, την οποία επεξεργάζονται και χρησιμοποιούν τα μέλη μιας κοινωνίας και η οποία έχει μια πρακτική χρησιμότητα, να συμβάλει στη διαμόρφωση μιας κοινής πραγματικότητας για ένα κοινωνικό σύνολο.

Η ίδια (1991, σ. 5-11) αναφέρει ότι η έννοια της κοινωνικής αναπαράστασης προσδιορίζει μια μορφή κοινωνικής σκέψης, της οποίας η γένεση, οι ιδιότητες και οι λειτουργίες πρέπει να προσεγγίζονται μέσα από ψυχολογική και κοινωνική σκοπιά.

Ένας σημαντικός ρόλος των κοινωνικών αναπαραστάσεων είναι ότι «γεφυρώνουν τη σχέση ατόμου και κοινωνίας, τις εσωτερικές/ψυχολογικές σχέσεις με τις εξωτερικές/κοινωνικές σχέσεις» (Παπαστάμου, 1995, σ. 14).

Με άλλα λόγια, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις που προέρχονται μέσα από μια ψυχο-κοινωνική διαδικασία ενώνουν δύο κόσμους: τον ψυχικό κόσμο του ατόμου, καθώς σχετίζονται με τα συναισθήματα και το φανταστικό στοιχείο του υποκειμένου, και την εξωτερική πραγματικότητα, καθώς δημιουργούνται σε κοινωνικό επίπεδο και αντικατοπτρίζουν το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δημιουργήθηκαν.

Έτσι, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι μορφές γνώσης που βοηθούν στην ερμηνεία που δίνουμε στον κόσμο που μας περιβάλλει. Αυτή η ερμηνεία όμως δημιουργείται και αναπαράγεται από την κοινωνική ανταλλαγή ανάμεσα στα μέλη μιας συγκεκριμένης κοινότητας που επηρεάζεται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτής της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας. Δεν μπορούμε συνεπώς να μιλήσουμε για τις κοινωνικές αναπαραστάσεις των ανθρώπων συνολικά για κάποιο γνωστικό σχήμα. Σημασία έχει επίσης και ο χρόνος που δημιουργούνται οι κοινωνικές αναπαραστάσεις καθώς δεν παραμένουν σταθερές.

Όπως αναφέρει ο Σ. Παπαστάμου (1989, σ. 419), «οι κοινωνικές αναπαραστάσεις, έτσι όπως εμφανίζονται στη σύγχρονη κοινωνιοψυχολογική βιβλιογραφία, είναι δυναμικές, ευμετάβλητες και κυκλικές μορφές σκέψης που μεταλλάσσονται σχετικά εύκολα και συνδέουν τον αφηρημένο χαρακτήρα των γνώσεων και πεποιθήσεών μας με τη συγκεκριμένη υφή των διατομικών σχέσεων και πρακτικών».

Ο Flament (Παπαστάμου, 1995, σ. 34) υποστηρίζει ότι «μια κοινωνική αναπαράσταση εξελίσσεται ή μεταμορφώνεται, όταν παρατηρείται διαφωνία μεταξύ της πραγματικότητας και της αναπαράστασής της, όταν δηλαδή οι κοινωνικές πρακτικές βρίσκονται σε σύγκρουση με τις κοινωνικές αναπαραστάσεις».

Μελετητές της θεωρίας των κοινωνικών αναπαραστάσεων, μέσα από εργαστηριακές μελέτες, έχουν ασχοληθεί κυρίως με τη σύνθεση αυτής της δομής που αποτελεί την αναπαράσταση. Θα αναφερθούμε στη συνέχεια στους Abric και Flament που θεωρούνται και οι σημαντικότεροι.

Σύμφωνα με τον Abric (Κατερέλος, 1996, σ. 61), «οι κοινωνικές αναπαραστάσεις αποτελούνται από έναν κεντρικό πυρήνα, που είναι και το βασικό στοιχείο της αναπαράστασης γιατί αυτό καθορίζει την έννοια και την οργάνωση της αναπαράστασης. Ο κεντρικός αυτός πυρήνας έχει δύο βασικές λειτουργίες: μια *γενεσιουργό*, η οποία είναι το στοιχείο με το οποίο δημιουργείται ή αλλάζει η σημασία των άλλων στοιχείων που συνιστούν την αναπαράσταση, διαμέσου αυτού παίρνουν ένα νόημα, μια αξία και τα υπόλοιπα στοιχεία που τη συνθέτουν. Η άλλη είναι η *οργανωτική* λειτουργία, η οποία είναι το ενωτικό και σταθεροποιητικό στοιχείο της αναπαράστασης».

Ο κεντρικός πυρήνας είναι καθαρά κοινωνικός, συνδεδεμένος με ιστορικές, κοινωνιολογικές και ιδεολογικές υποθέσεις. Είναι άμεσα συνδεδεμένος με αξίες και κανόνες και καθορίζει τις βασικές αρχές γύρω από τις οποίες σχηματίζονται οι αναπαραστάσεις.

Γύρω από τον κεντρικό πυρήνα οργανώνονται τα περιφερειακά στοιχεία της αναπαράστασης. Αποτελούν το ουσιώδες του περιεχομένου της αναπαράστασης, το πιο ζωντανό και συγκεκριμένο. Περιλαμβάνουν συλλεγμένες πληροφορίες, επιλεγμένες και ερμηνευμένες, κρίσεις σχηματισμένες γύρω από το αντικείμενο και το περιβάλλον του, στερεότυπα καιπίσεις. Αυτά τα στοιχεία είναι ιεραρχημένα και παίζουν σημαντικό ρόλο στη συγκεκριμενοποίηση της έννοιας της αναπαράστασης (Κατερέλος, 1996, σ. 65).

Σε αντίθεση με το κεντρικό σύστημα, το περιφερειακό είναι πιο ατομικό, πιο συνδεδεμένο με ατομικά χαρακτηριστικά και επιτρέπει μια προσαρμογή, μια διαφοροποίηση σε σχέση με τα βιώματα, μια αφομοίωση των καθημερινών εμπειριών. Επιτρέπει την αποδοχή μέσα στο σύστημα της αναπαράστασης μιας ορισμένης ετερογένειας περιεχομένου και συμπεριφοράς.

Τα περιφερειακά σχήματα, κατά τον Flament (1987), αναλαμβάνουν τη σύνδεση μεταξύ του κεντρικού πυρήνα και των κοινωνικών πρακτικών. Έτσι, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις, πέρα από την ερμηνεία που παρέχουν στο άτομο ή την ομάδα για τον κόσμο που τα περιβάλλει, παίζουν καθοριστικό ρόλο και στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του ατόμου.

Μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε ότι η συμπεριφορά εξαρτάται από την «αλλοιωμένη» εικόνα της πραγματικότητας και αυτή κατευθύνει τις πρακτικές που θα υιοθετηθούν.

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις μπορούμε να πούμε ότι είναι οι συγκροτημένες και συστηματικές «αλλοιώσεις» που υφίσταται το εκάστοτε γνωστικό αντικείμενο σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. Είναι μια εικόνα «αλλοιωμένη» που μας δίνει όμως τη δυνατότητα να προσεγγίσουμε αντικείμενα και έννοιες ώστε να γίνουν κατανοητά.

Θα προσεγγίσουμε τις κοινωνικές αναπαραστάσεις, υιοθετώντας τον ορισμό της Jodelet, ως μορφές «κοινωνικής σκέψης», οι οποίες, καθώς δημιουργούνται σε κοινωνικό επίπεδο μέσα από την κοινωνική ανταλλαγή, σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, αποτυπώνουν μια εικόνα της πραγματικότητας τέτοια που βοηθάει στην κατανόηση του περιβάλλοντος κόσμου και κάνει ευκολότερη την επικοινωνία μεταξύ των μελών μιας κοινωνικής ομάδας.

Αυτή η «κοινωνική σκέψη» πέρα από την ερμηνεία και ταξινόμηση των νέων γνωστικών στοιχείων καθοδηγεί τη συμπεριφορά των ατόμων. Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι κάθε κοινωνικο-ψυχολογική παραγωγή και πρακτική αποτυπώνεται στο επίπεδο των κοινωνικών αναπαραστάσεων.

Μελετώντας τις κοινωνικές αναπαραστάσεις μιας ομάδας πληθυσμού που μας ενδιαφέρει, μπορούμε να έχουμε μια εικόνα της συμπεριφοράς των ατόμων αυτών, αλλά να συμπεριλάβουμε παράλληλα και τους κοινωνικο-ψυχολογικούς παράγοντες οι οποίοι την έχουν καθορίσει.

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Συνδυάζοντας ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους, με ιδιαίτερη έμφαση στις πειραματικές, διερευνήθηκε το θέμα της σεξουαλικής συμπεριφοράς των νέων σε σχέση πάντα με την αντιμετώπιση του AIDS, μελετώντας τις κοινωνικές αναπαραστάσεις τους.

Στις μέρες μας όλο και περισσότεροι κοινωνικοί επιστήμονες συμφωνούν ότι για τη μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων είναι απαραίτητη η εφαρμογή πολλών διαφορετικών μεθόδων (Denzin, 1989· Jodelet, 1991· Sotirakopoulou και Breakwell, 1992· Flick, 1992· Abric, 1994).

Στη μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων έχουν χρησιμοποιηθεί από τους κοινωνικούς επιστήμονες διαφορετικές μέθοδοι, όπως ερωτηματολόγιο (Doise et al., 1992), συνέντευξη σε βάθος (Herzlich, 1973), σκίτσα και γραφικά εργαλεία (Milgram και Jodelet, 1976), αλλά και συνδυασμός διαφορετικών μεθόδων. Για παράδειγμα, συνέντευξη και άμεση

παρατήρηση συμπεριφορών (Jodelet, 1989b), ελεύθερες συσχετίσεις, σύσταση ζευγαριών λέξεων, σύνταξη συνόλου λέξεων και συνέντευξη (Grise, Verges and Silem, 1987) κ.λπ..

Ο Abric υποστηρίζοντας την ανάγκη μιας πολυ-μεθοδολογικής προσέγγισης αναφέρει: η κοινωνική αναπαράσταση αποτελείται από δύο στοιχεία: το περιεχόμενο, από τη μια πλευρά (την πληροφορία και τις στάσεις όπως τα αναφέρει ο Moscovici), και την οργάνωσή της (το πεδίο αναπαράστασης του Moscovici), από την άλλη. Επομένως, για τη μελέτη μιας κοινωνικής αναπαράστασης είναι αναγκαία η χρησιμοποίηση μεθόδων που σκοπεύουν στον εντοπισμό των στοιχείων που συνθέτουν την αναπαράσταση, τη γνώση της οργάνωσης αυτών των στοιχείων και τον καθορισμό του κεντρικού πυρήνα της αναπαράστασης. Κρίνεται απαραίτητη λοιπόν η εφαρμογή μιας πολυ-μεθοδολογικής προσέγγισης για τη μελέτη μιας αναπαράστασης (Abric, 1994).

1) Στην πρώτη φάση διεξήχθη ποσοτική έρευνα για την καταγραφή των γνώσεων και της συμπεριφορά των νέων. Στη συνέχεια, μέσα από τις απαντήσεις που προκύπτουν από την έρευνα, καθορίζονται οι ανεξάρτητες μεταβλητές που ελέγχονται μέσα από πειραματικές συνθήκες για τον εντοπισμό των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Μ' αυτόν τον τρόπο δημιουργείται και αλληλόδραση ανάμεσα στις διάφορες τεχνικές.

Πιο συγκεκριμένα, μέσα από την ποσοτική έρευνα ήταν απαραίτητο να καταγραφούν:

- Οι γνώσεις των σημερινών νέων σχετικά με το AIDS.
- Πώς αναφέρουν, πώς περιγράφουν οι νέοι τη μάστιγα της εποχής μας.
- Αν αντιλαμβάνονται τον κίνδυνο για μόλυνση από τον ιό.
- Ποιες είναι οι αλλαγές που υιοθετούν για την πρόληψη από τον ιό.
- Ποιο είναι το δίκτυο μέσα στο οποίο κινείται η νεολαία για την αναζήτηση του σεξουαλικού συντρόφου.
- Πώς επιλέγουν, ποια είναι τα κριτήρια για τον καινούργιο ερωτικό σύντροφο.
- Ποια είναι η στάση των νέων απέναντι στη χρήση του προφυλακτικού.
- Ποιες είναι οι σεξουαλικές πρακτικές που συνηθίζουν.
- Αν έχει επηρεάσει η εμφάνιση του AIDS όλες τις παραπάνω παραμέτρους που σχετίζονται με τη σεξουαλική συμπεριφορά.

2) Στη συνέχεια, για την διερεύνηση της δομής και τον εντοπισμό του κεντρικού πυρήνα της κοινωνικής αναπαράστασης των νέων σε σχέση με

τη σεξουαλική συμπεριφορά και την αντιμετώπιση του AIDS, προχωρήσαμε στην εφαρμογή των πειραματικών μεθόδων.

Τα τελευταία χρόνια η πειραματική μέθοδος, και συγκεκριμένα οι *πειραματικές έρευνες πεδίου* όπου ο πειραματισμός διεξάγεται μέσα στο φυσικό περιβάλλον των υποκειμένων, επικρατεί όλο και περισσότερο, σε βαθμό που μπορούμε πλέον να πούμε με απόλυτη σιγουριά πως η σύγχρονη Κοινωνική Ψυχολογία είναι «φύσει» και «θέσει» πειραματική (Παπαστάμου, 1989).

Η πειραματική μέθοδος έχει εφαρμοσθεί από αρκετούς επιστήμονες και στη μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Ο Doise (1973) μελέτησε τις διομαδικές σχέσεις, ο Codol (1969, 1973) εργάστηκε πάνω στην αναπαράσταση της φύσης του έργου και στην εικόνα που έχουμε για τον εαυτό μας, ο Abrie (1976) ανέλυσε το ρόλο της κοινωνικής αναπαράστασης του ατόμου (άνθρωπος ή μηχανή), οι Moscovici και Mugny (1987) ασχολήθηκαν με το φαινόμενο της ιδεολογικής μεταστροφής-κοινωνικής επιρροής που ασκούν οι ενεργές μειονότητες, οι Mugny και Papastamou (1984) μελέτησαν τα φαινόμενα της κοινωνικής επιρροής (Παπαστάμου, 1996).

Στη συγκεκριμένη μελέτη, σκοπός μας είναι, όπως έχουμε προαναφέρει, να σκιαγραφήσουμε την επικρατούσα νοοτροπία για το AIDS σε σχέση με τη σεξουαλική συμπεριφορά και να *εκμαιεύσουμε* τον τρόπο με τον οποίο θεωρεί ο νέος ότι μπορεί να το αντιμετωπίσει. Έτσι, επιλέξαμε την εφαρμογή της πειραματικής μεθόδου, ώστε να μην περιοριστούμε στην καταγραφή μιας κατάστασης, αλλά να προχωρήσουμε στη διερεύνηση της κοινωνικο-ψυχολογικής δυναμικής που χαρακτηρίζει τις κοινωνικές αναπαραστάσεις καθώς και στην ανάλυση της δομής τους.

Επιχειρήθηκε, μέσα από διαφορετικές πειραματικές συνθήκες όπου ελέγχονται διαφορετικές καθοριστικές ανεξάρτητες μεταβλητές, να μελετηθεί η διαπλοκή συγκεκριμένων πρακτικών με την ασφαλή ή όχι σεξουαλική συμπεριφορά μέσα από τις απόψεις που διατυπώνει το δείγμα μας αναφορικά με την αντιμετώπιση του AIDS.

Στο 1ο πείραμα ο κύριος στόχος ήταν η αποτύπωση των κοινωνικών αναπαραστάσεων της σεξουαλικής συμπεριφοράς των νέων στην αντιμετώπιση του AIDS.

Δημιουργήθηκαν 8 πειραματικές συνθήκες. Σε κάθε μία από τις πειραματικές συνθήκες έλαβαν μέρος 20 νέοι ηλικίας 18-30 ετών (συνολικά 160 άτομα). Στους ερωτώμενους δόθηκαν ερωτηματολόγια τα οποία – αφού τους δίνονταν οι απαραίτητες λεπτομερείς οδηγίες για τον

τρόπο συμπλήρωσή τους – έπρεπε να μελετήσουν και να τα επιστρέψουν στον ερευνητή.

Στην αρχή κάθε κειμένου υπήρχαν 7 ερωτήσεις που σχετιζόνταν με τη σεξουαλική συμπεριφορά ενός ατόμου και οι απαντήσεις αυτών των ερωτήσεων έτσι όπως απαντήθηκαν σε υψηλότερα ποσοστά στην ποσοτική έρευνα. Αυτές οι πληροφορίες υπό μορφή ερωτήσεων και απαντήσεων διαμόρφωναν την πειραματική συνθήκη έτσι όπως την είχαμε ορίσει κάθε φορά. Οι 4 ερωτήσεις με τις απαντήσεις τους παρέμεναν σταθερές και στις 8 πειραματικές συνθήκες. Οι 3 ερωτήσεις, που αποτελούσαν τις ανεξάρτητες μεταβλητές που ελέγχαμε, εμφάνιζαν διαφορετική απάντηση σε κάθε μία από τις συνθήκες.

Ζητήσαμε, στη συνέχεια, από τον ερωτώμενο να διαβάσει τις ερωτήσεις και τον τρόπο που έχουν απαντηθεί. Κατόπιν να προσπαθήσει να μπει στη θέση του ατόμου που είχε δώσει τις απαντήσεις αυτές και να συμπληρώσει το ερωτηματολόγιο όπως, κατά τη γνώμη του, θα είχε απαντήσει το άτομο της υπόθεσής μας και στις υπόλοιπες 22 κλειστές, όμοιες ερωτήσεις και για τις 8 συνθήκες που ακολουθούσαν.

Ο/η νέος/α θα έμπαινε στη διαδικασία να εκτιμήσει τη συμπεριφορά του ατόμου λαμβάνοντας υπόψη τις ανεξάρτητες μεταβλητές που θελήσαμε να ελέγξουμε. Έτσι, μέσα από τις απαντήσεις των νέων, θα μας δινόταν η δυνατότητα να διερευνήσουμε τα στοιχεία που συνθέτουν την κοινωνική αναπαράσταση της σεξουαλικής συμπεριφοράς στην αντιμετώπιση του AIDS.

Για το 2ο πείραμα, ο κυριότερος στόχος ήταν να ελεγχθεί η πιθανή συσχέτιση της κοινωνικής αναπαράστασης όπως προέκυψε από το 1ο πείραμα με την εξασκούμενη σεξουαλική συμπεριφορά των νέων, καθώς και να ανιχνευθεί ο κεντρικός πυρήνας αυτής της αναπαράστασης. Επίσης, θελήσαμε να ελεγχθεί η πιθανή επίδραση της πειραματικής συνθήκης στις απαντήσεις των νέων που σχετίζονται με τη δική τους σεξουαλική συμπεριφορά.

Στο 2ο πείραμα επαναλήφθηκε η ίδια διαδικασία με το 1ο πείραμα, παραθέτοντας τις πληροφορίες για τη σεξουαλική συμπεριφορά του νέου της υπόθεσης σε μορφή απαντήσεων σε ερωτηματολόγιο σχετικό με το AIDS. Αυτή τη φορά οι απαντήσεις εμφανίζονται σε μορφή κειμένου.

Στη συνέχεια, ακολουθούσαν 9 κλειστές ερωτήσεις που αφορούσαν τη σεξουαλική συμπεριφορά του ατόμου της υπόθεσης και ζητήθηκε πάλι από το δείγμα μας να απαντήσει με τον τρόπο που, κατά τη γνώμη του, θα απαντούσε αυτό το άτομο λαμβάνοντας υπόψη τις απαντήσεις στο κείμενο που προηγήθηκε.

Για τον εντοπισμό του κεντρικού πυρήνα της κοινωνικής αναπαράστασης υπήρχαν ανοικτές ερωτήσεις που αφορούσαν τις ανεξάρτητες μεταβλητές οι οποίες, σύμφωνα με το 1ο πείραμα, αποτελούσαν στοιχεία της αναπαράστασης.

Οι ανοικτές ερωτήσεις σε ερωτηματολόγια που μελετούν τις κοινωνικές αναπαράστασεις δίνουν τη δυνατότητα στον ερωτώμενο να επιλέξει εκείνος την απάντηση που θα δώσει και να τη διατυπώσει με τον τρόπο που θέλει. Έτσι, αποφεύγουμε το πρόβλημα της προεπιλεγμένης απάντησης που διατυπώνεται από τον ερευνητή (Abrie, 1994).

Η τεχνική που χρησιμοποιήσαμε εδώ για να εντοπίσουμε και να καταγράψουμε τα θέματα εκείνα που ανήκουν στον πυρήνα της μελετώμενης κοινωνικής αναπαράστασης είναι η ακόλουθη: με βάση την ποσοτική εμφάνιση ορισμένων θεμάτων, έτσι όπως αναφέρονται από τα άτομα του δείγματός μας, μπορούμε να εντοπίσουμε αυτά που εμφανίζονται πιο συχνά μέσα στο λόγο των ατόμων που μελετάμε.

Σύμφωνα με τον Moliner (1994), τα ποσοτικά κριτήρια, η έντονη παρουσία, όπως συγκεκριμένα αναφέρει, μας επιτρέπουν να εντοπίσουμε – στην ποικιλία των λεκτικών εκφράσεων που έχουμε συγκεντρώσει – τα θέματα εκείνα που αναφέρονται με πιο συχνό ρυθμό. Αυτά τα στοιχεία μπορούμε να υποθέσουμε ότι ανήκουν στον πυρήνα της μελετώμενης αναπαράστασης.

Στην εμφάνιση των ποσοτικών διαφορών στηρίχτηκαν για αρκετά χρόνια οι κοινωνικοί επιστήμονες στην προσπάθειά τους να εντοπίσουν τον πυρήνα (Flament, 1962, 1982· Degenne et Verges, 1973· Degenne, 1986). Σήμερα, κατά τον Moliner, πέρα από τα ποσοτικά κριτήρια είναι απαραίτητα και ποιοτικά, όπως η συμβολική αξία ή η συσχετικότητα ορισμένων θεμάτων, για να οδηγηθούμε στην κεντρική υπόστασή τους. Έτσι, πέρα από τα ποσοτικά κριτήρια, θα χρησιμοποιηθούν και ποιοτικά για τον εντοπισμό του πυρήνα της αναπαράστασης.

Στο 2ο πείραμα συμπεριελήφθησαν και 12 ερωτήσεις που αφορούσαν τους νέους του δείγματός μας και σχετιζόνταν με τη δική τους σεξουαλική συμπεριφορά.

Δημιουργήθηκαν συνολικά 9 διαφορετικές πειραματικές συνθήκες και απαντήθηκε από 20 νέους η κάθε συνθήκη. Συνολικά 180 άτομα έλαβαν μέρος σ' αυτό το 2ο πείραμα. 20 άτομα απάντησαν σε ερωτηματολόγιο που περιελάμβανε ερωτήσεις που απευθύνονταν στο δείγμα μας και σχετιζόνταν μόνο με τη δική τους σεξουαλική συμπεριφορά, χωρίς το πρώτο μέρος όπου υπήρχε το κείμενο που διαμόρφωνε την πειραματική συνθήκη. Αυτό το ερωτηματολόγιο αποτελεί την ομάδα ελέγχου.

4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΠΥΡΗΝΑ

Για την ανάλυση των ερωτηματολογίων, εφαρμόσαμε τη μέθοδο της Παραγοντικής Ανάλυσης Πολλαπλών Αντιστοιχιών (Multiple Correspondence Analysis) και τη μέθοδο της Αυτόματης Ιεραρχικής Ταξινόμησης (Cluster Analysis).

Οι μέθοδοι αυτές ανήκουν στο χώρο των πολυδιάστατων ή πολυμεταβλητών στατιστικών μεθόδων ανάλυσης δεδομένων και έχουν χρησιμοποιηθεί από τους κοινωνικούς επιστήμονες στη μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων (Doise et al., 1992· Moliner, 1994).

Πλεονέκτημα των μεθόδων αυτών είναι ότι καθίσταται δυνατή η επεξεργασία πληροφοριών που αφορούν ένα πλήθος χαρακτηρισμών ή χαρακτηριστικών (μεταβλητές) ενός πληθυσμού τον οποίο εξετάζουμε. Επιπρόσθετο πλεονέκτημα των μεθόδων αυτών είναι ότι δεν προϋποτίθεται καμιά εκ των προτέρων σχηματοποιημένη αντίληψη ή μοντέλο σχετικά με το υπό επεξεργασία υλικό (Θ. Μπεχράκης et al., 1990).

Έτσι όπως διαμορφώθηκαν οι ομάδες στο διάγραμμα της Πολυπαραγοντικής Ανάλυσης και στο Δενδρόγραμμα της Αυτόματης Ταξινόμησης, φαίνεται ότι στην αναπαράσταση της σεξουαλικής συμπεριφοράς των νέων για την αντιμετώπιση του AIDS βασική θέση κατέχει η αλλαγή στη σεξουαλική συμπεριφορά.

Η υιοθέτηση κάποιων αλλαγών συσχετίζεται με «ασφαλή» σεξουαλική συμπεριφορά. Τα στοιχεία που συνθέτουν αυτή την «ασφαλή» συμπεριφορά είναι: χρήση προφυλακτικού, μικρός αριθμός σεξουαλικών συντρόφων, μόνιμη σχέση, ελεγχόμενο δίκτυο για την ανεύρεση του σεξουαλικού συντρόφου όπως είναι το κοινωνικό περιβάλλον.

Το δεύτερο στοιχείο που συνθέτει την κοινωνική αναπαράσταση της σεξουαλικής συμπεριφοράς, αλλά όχι τόσο σημαντικό όσο η αλλαγή στη συμπεριφορά, είναι η προσωπική εκτίμηση του φόβου. Όταν ένα άτομο εκδηλώνει το φόβο του για πιθανή μόλυνση από τον ιό σε συνδυασμό με την αλλαγή συμπεριφοράς, θεωρείται ότι είναι συνειδητοποιημένο απέναντι στο πρόβλημα του AIDS και παίρνει σωστά μέτρα προφύλαξης.

Η περίπτωση που το άτομο δηλώνει ότι δεν έχει αλλάξει συμπεριφορά και ότι δεν φοβάται εκτιμάται ως η πιο επικίνδυνη σεξουαλική συμπεριφορά. Τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν αυτή τη συμπεριφορά είναι: υψηλός αριθμός σεξουαλικών συντρόφων, ευκαιριακές σχέσεις, μη χρήση προφυλακτικού, αναζήτηση του συντρόφου σε όλους τους χώρους και εφαρμογή επικίνδυνων σεξουαλικών πρακτικών.

Είναι δε τόσο έντονη η διαπλοκή της αλλαγής της συμπεριφοράς στη σύνθεση της αναπαράστασης που το γεγονός ότι ένα άτομο ίσως δεν φοβάται και δεν αλλάζει συμπεριφορά, γιατί οι πρακτικές που εφαρμόζει το κάνουν να πιστεύει ότι δεν κινδυνεύει, παραβλέπεται.

Παρατηρούμε ότι στη διαπλοκή του AIDS με τη σεξουαλική συμπεριφορά κυριαρχούν δύο στοιχεία στη δομή της κοινωνικής αναπαράστασης: η προσωπική εκτίμηση του φόβου και η αλλαγή στη σεξουαλική συμπεριφορά. Με βάση αυτά τα στοιχεία, δημιουργούνται δύο κυρίως κατηγορίες ατόμων διαφοροποιημένες με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όπως τις έχουμε περιγράψει.

Η τρίτη μεταβλητή η οποία ελέγχθηκε ήταν η πιθανότητα κάποιο άτομο να έχει φίλο ή γνωστό που είναι ασθενής ή φορέας του AIDS. Από τις παραπάνω αναλύσεις δεν μοιάζει να αποτελεί στοιχείο που συνθέτει την αναπαράσταση για τη σεξουαλική συμπεριφορά και την αντιμετώπιση του AIDS. Ίσως στο επίπεδο των γνώσεων ενός ατόμου να είναι σημαντική πληροφορία το εάν ένα άτομο κινείται σε ένα δίκτυο όπου υπάρχουν άτομα που έχουν μολυνθεί από τον ιό. Στο επίπεδο όμως της αναπαράστασης, στη χώρα μας, όπου ο αριθμός των κρουσμάτων δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλος ώστε να συναντάμε άτομα που έχουν μολυνθεί στο περιβάλλον μας, δεν κατέχει σημαντική θέση στη δομή της αναπαράστασης της σεξουαλικής συμπεριφοράς.

Σχετικά με την εκδήλωση του φόβου, από τις απαντήσεις τους φαίνεται ότι δεν τη συσχετίζουν με συγκεκριμένες πρακτικές που εφαρμόζει το άτομο, αλλά θεωρούν ότι φοβάται κάποιος που έχει αντιληφθεί τον κίνδυνο της ασθένειας και επειδή γνωρίζει τις συνέπειες προφυλάσσεται.

Η έννοια του φόβου εμφανίζεται να κατέχει σημαντική θέση στην κοινωνική αναπαράσταση της σεξουαλικής συμπεριφοράς σε σχέση με την αντιμετώπιση του AIDS. Η πιθανότητα να μολυνθούν από τον ιό προκαλεί την εκδήλωση του φόβου, και αυτό εκλαμβάνεται σαν συνειδητοποίηση του κινδύνου που σχετίζεται μ' αυτή την ασθένεια.

Στο 2ο πείραμα εκτός από τη σεξουαλική συμπεριφορά των νέων μελετήσαμε και τη δομή της κοινωνικής τους αναπαράστασης για τη σεξουαλική συμπεριφορά και την αντιμετώπιση του AIDS. Όπως είχαμε διαπιστώσει με την εφαρμογή του 1ου πειράματος, η αλλαγή στη συμπεριφορά αποτελεί σημαντικό στοιχείο στην κοινωνική αναπαράσταση των νέων καθώς και η έννοια του φόβου.

Για τον εντοπισμό του κεντρικού πυρήνα και των περιφερειακών στοιχείων της αναπαράστασης θα αναφερθούμε στη θεωρία του Abrie.

Σύμφωνα με τη θεωρία του Abric (1976, 1987, 1992), ο κεντρικός πυρήνας είναι το βασικό στοιχείο της αναπαράστασης διαμέσου του οποίου παίρνουν νόημα και αξία όλα τα υπόλοιπα στοιχεία που τη συνιστούν. Ο καθορισμός του είναι καθαρά κοινωνικός, συνδεδεμένος με υποθέσεις ιστορικές, κοινωνιολογικές και ιδεολογικές. Άμεσα συνδεδεμένος με αξίες και κανόνες, καθορίζει τις βασικές αρχές γύρω από τις οποίες σχηματίζονται οι αναπαραστάσεις.

Μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η αλλαγή της συμπεριφοράς ανήκει στα περιφερειακά στοιχεία της αναπαράστασης. Σύμφωνα πάντα με τον Abric, τα περιφερειακά στοιχεία βρίσκονται σε απευθείας σχέση με τον κεντρικό πυρήνα, περιλαμβάνουν συλλεγμένες πληροφορίες, επιλεγμένες και ερμηνευμένες γύρω από το αντικείμενο και το περιβάλλον του, στερεότυπα και πίστεις. Αυτά τα στοιχεία είναι ιεραρχημένα και παίζουν σημαντικό ρόλο στη συγκεκριμενοποίηση της έννοιας της αναπαράστασης. Ο καθορισμός του περιφερειακού συστήματος είναι πιο ατομικός και επιτρέπει μια προσαρμογή σε σχέση με τα βιώματα, μια αφομοίωση των καθημερινών εμπειριών.

Η αλλαγή στη συμπεριφορά αποτελεί λοιπόν στοιχείο του περιφερειακού συστήματος της αναπαράστασης, και αυτό γίνεται ακόμα πιο κατανοητό με την ερμηνεία που δίνει ο Flament για την περιφέρεια. Αναφέρει ότι πρόκειται για σχήματα δράσης που υπαγορεύουν την αρμόζουσα συμπεριφορά σε μία ή περισσότερες καταστάσεις βρισκόμενα πάντα σε συμφωνία με τον κεντρικό πυρήνα (Κατερέλος, 1995).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης περιεχομένου, όπου επιχειρήσαμε να αναλύσουμε τη δομή της αναπαράστασης μελετώντας τις απαντήσεις των νέων για τον κυριότερο λόγο που οι ίδιοι θεωρούν ότι οδηγεί ένα άτομο στο να αλλάξει συμπεριφορά, διαπιστώσαμε ότι η συχνότερη αναφορά είναι: ο φόβος για πιθανή μόλυνση από τον ιό του AIDS. Ο φόβος για την αρρώστια, που στις περισσότερες περιπτώσεις δεν λαμβάνει υπόψη του την εξασκούμενη σεξουαλική συμπεριφορά του ατόμου, εμφανίζεται ως ο κυριότερος λόγος για την υιοθέτηση αλλαγών.

Οι σύγχρονοι ψυχολόγοι αναφερόμενοι στην έννοια του φόβου και θέλοντας να τη διαχωρίσουν από το άγχος προεβούσαν ότι ο φόβος προϋποθέτει ένα αντικείμενο γνωστό και καθορισμένο σε αντίθεση με το άγχος που το χαρακτηρίζει η απουσία αντικειμένου. Έτσι, ο φόβος προϋποθέτει την παρουσία και τη γνώση του κινδύνου (Φ. Σκούρας et al., 1991).

Εάν υιοθετήσουμε αυτή την ερμηνεία της έννοιας του φόβου, τότε διαπιστώνουμε ότι οι νέοι έχουν συνειδητοποιήσει την κρισιμότητα

της ασθένειας και η εκδήλωση του φόβου είναι αποτέλεσμα γνώσης και όχι άγνοιας. Με τα σημερινά δεδομένα, που ο κίνδυνος μόλυνσης από τον ιό του AIDS αφορά το γενικό πληθυσμό και όχι συγκεκριμένες ομάδες, είναι βέβαιο ότι οι νέοι είναι οι άμεσα θιγόμενοι από αυτό το ζήτημα. Η γνώση των συνεπειών της ασθένειας και η σύγχυση που επικρατεί στους νέους που μελετήσαμε για τις μεθόδους προφύλαξης μπορούν να θεωρηθούν οι κυριότεροι λόγοι που προκαλούν την εκδήλωση του φόβου για πιθανή μόλυνση από τον ιό HIV.

Στη συνέχεια, όταν οι νέοι ρωτήθηκαν να σχολιάσουν οι ίδιοι τι είναι αυτό που προκαλεί την εκδήλωση φόβου, τον κυριότερο λόγο, απάντησαν σχεδόν μονολεκτικά: Ο ΘΑΝΑΤΟΣ. Ο φόβος λοιπόν αυτός εκδηλώνεται γιατί συσχετίζεται με την ιδέα του θανάτου. Είναι γεγονός ότι μέσα από τις εκστρατείες ενημέρωσης έχει προβληθεί αρκετά η σχέση του AIDS με το θάνατο και υπήρξαν εικόνες με ασθενείς στα τελευταία στάδια της νόσου όπου η ιδέα του θανάτου εμφανιζόταν έντονα. Η ενημέρωση των νέων είναι αρκετά υψηλή για να γνωρίζουν ότι δεν υπάρχει θεραπεία μέχρι αυτή τη στιγμή και ότι η μόλυνση οδηγεί το άτομο με μαθηματική ακρίβεια στο θάνατο.

Η συσχέτιση αυτή του AIDS με το θάνατο μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί τον κεντρικό πυρήνα της αναπαράστασης, επειδή είναι αυτά που καθορίζουν τις βασικές αρχές βάσει των οποίων δομούνται τα υπόλοιπα στοιχεία της περιφέρειας.

Η ιδέα του θανάτου έχει αναφερθεί και από άλλους ερευνητές που έχουν μελετήσει την κοινωνική αναπαράσταση του AIDS (Morin, 1993).

Η κοινωνική αναπαράσταση του AIDS που συσχετίζει την ασθένεια με την ιδέα του θανάτου βρίσκεται στον κεντρικό πυρήνα της αναπαράστασης για τη σεξουαλική συμπεριφορά και την αντιμετώπιση του AIDS. Είναι γεγονός ότι ο φόβος του θανάτου είναι θέμα που έχει μελετηθεί από ψυχολόγους στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν τους λόγους εκείνους που προκαλούν την εκδήλωση του άγχους όταν ένα άτομο αντιμετωπίζει την ιδέα του θανάτου. Έχουν διατυπωθεί αρκετές θεωρίες, σχετικά με τον αφανισμό του εαυτού, την αντιμετώπιση του θανάτου ως απειλής στην πραγματοποίηση των στόχων στη ζωή κ.λπ., που προκαλούν αυτό το φόβο (Neimeyer, 1994).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η ιδέα του θανάτου από μόνη της προκαλεί φόβο και άγχος στα άτομα, η περίπτωση του AIDS, μιας ασθένειας χωρίς θεραπεία που οδηγεί στο θάνατο, είναι λογικό να προκαλεί το φόβο στους νέους. Η καταλυτική παρέμβαση του AIDS ανάμεσα στις δύο βασικές συνιστώσες της ανθρωπίνης υπόστασης – τον έρωτα και το

θάνατο – αγγίζει τις βαθύτερες πτυχές του ψυχισμού και προκαλεί την εκδήλωση διαφόρων συναισθημάτων. Ο φόβος είναι μόνο ένα από αυτά. Σύμφωνα με τον Moliner (1994), όπως έχουμε αναφέρει, μετά από την ποσοτική εμφάνιση των θεμάτων, σημασία έχει ο συμβολικός δεσμός που τα δένει με το αντικείμενο της αναπαράστασης ώστε να θεωρηθούν ως κεντρικά στοιχεία. Σύμφωνα μ' αυτή τη θεωρία, τα κεντρικά στοιχεία της αναπαράστασης παραμένουν αμετάβλητα και κάθε πληροφορία αντίθετη με αυτά ανασκευάζεται. Στην περίπτωση μας, παρατηρήσαμε ότι η συσχέτιση του AIDS με το θάνατο και ο φόβος που προκαλεί οδηγούν στη σκέψη ότι η αλλαγή στη συμπεριφορά είναι απαραίτητη για να προφυλαχθεί ένα άτομο, και όποιος δηλώνει ότι δεν έχει υιοθετήσει συγκεκριμένες αλλαγές και ότι δεν φοβάται θεωρείται άτομο με ελλιπή ενημέρωση και κρίνεται αδιάφορος και επιπόλαιος απέναντι σε μια τόσο σοβαρή ασθένεια. Η διαδικασία δηλαδή της ανακατασκευής της πληροφορίας επιβεβαιώνεται· αυτό είναι ένας δείκτης, σύμφωνα πάντα με τον Moliner (1994), της κεντρικότητας του θέματος.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι ο πυρήνας της αναπαράστασης, που είναι ο φόβος για το θάνατο που προκαλεί η ασθένεια του AIDS, υπαγορεύει την απαιτούμενη συμπεριφορά, που στην περίπτωση μας είναι η υιοθέτηση συγκεκριμένων αλλαγών στη σεξουαλική συμπεριφορά. Αυτή η αλλαγή στη συμπεριφορά αποτελεί στοιχείο του περιφερειακού συστήματος της αναπαράστασης που βρίσκεται όμως σε συμφωνία με τον κεντρικό πυρήνα. Είναι δε τόσο έντονη η επικράτηση αυτού του φόβου για το θάνατο που συσχετίζεται με το AIDS, που κάθε άλλη πληροφορία δεν εκτιμάται αντικειμενικά. Για παράδειγμα, άτομα που δεν αλλάζουν συμπεριφορά και δηλώνουν ότι δεν φοβούνται υπάγουν πολλές πιθανότητες να μην κινδυνεύουν λόγω της μη-επικίνδυνης σεξουαλικής συμπεριφοράς που μετέρχονται. Αυτό όμως δεν εκτιμάται από τους νέους του δείγματος και η πληροφορία, όπως αναφέρει ο Moliner (1994), ανακατασκευάζεται, ενώ αυτά τα άτομα εμφανίζονται να κινδυνεύουν περισσότερο.

Με το 2ο πείραμα επιβεβαιώθηκε και η σχέση μεταξύ της κοινωνικής αναπαράστασης και της συμπεριφοράς και, όπως έχουμε αναφέρει, σύμφωνα με τον Abgie (1994), «η αναπαράσταση είναι ένας οδηγός δράσης, που κατευθύνει τις πράξεις...». Οι νέοι συνδέουν την ασφαλή σεξουαλική συμπεριφορά με την υιοθέτηση κάποιων αλλαγών στη συμπεριφορά τους, αν και σε πολλές περιπτώσεις δεν γνωρίζουν ποια είναι η μέθοδος που πραγματικά προστατεύει.

5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Φαίνεται ότι τα γνωστικά στοιχεία που κατέχουν οι νέοι δομούν την κοινωνική αναπαράστασή τους για την αντιμετώπιση του AIDS που επικεντρώνεται στο θέμα: *αλλαγή στη σεξουαλική συμπεριφορά* για την αποφυγή μόλυνσης από τον ιό.

Παρατηρούμε ότι η *αλλαγή* στη σεξουαλική συμπεριφορά για την αντιμετώπιση του AIDS αποτελεί σημαντικό στοιχείο για τον καθορισμό της ασφαλούς ή όχι συμπεριφοράς των νέων και συσχετίζεται με συγκεκριμένες πρακτικές. Οι νέοι αντιλαμβάνονται την ασθένεια αυτή ως μια νόσο που έχει άμεση σχέση με τη σεξουαλική τους συμπεριφορά και τη συνδέουν κυρίως με την ιδέα του θανάτου. Κυριαρχεί η αντίληψη ότι κάποια μέτρα προφύλαξης είναι απαραίτητα για να αποφύγει ένα άτομο τη μόλυνση, ενώ η παρέμβαση αυτή του AIDS ανάμεσα στον έρωτα και το θάνατο προκαλεί την εκδήλωση του φόβου για πιθανή μόλυνση.

Σ' αυτό το σημείο θα μπορούσαμε να αναφερθούμε στις προκαταλήψεις που υπάρχουν για τα άτομα με HIV/AIDS και να επιχειρήσουμε μια ερμηνεία βασισμένη στα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης. Η συσχέτιση του AIDS με το θάνατο και η θέση που κατέχει αυτή η έννοια του θανάτου στον πυρήνα της κοινωνικής αναπαράστασης μπορεί να ευθύνονται για τη στάση των ατόμων απέναντι σε όσους έχουν μολυνθεί. Σε συγκριτική μελέτη που έγινε σε ευρωπαϊκό επίπεδο για τις διακρίσεις που γίνονται σε βάρος αυτών των ατόμων, φαίνεται ότι όσο πιο άμεση είναι η σχέση μεταξύ των ατόμων που έχουν μολυνθεί και του υπόλοιπου πληθυσμού τόσο εντονότερα εκδηλώνονται οι διακρίσεις απέναντί τους (Ioannidi E., Haeder M., 1998).

Προκειμένου να απαντήσουμε με λίγα λόγια στο ένα από τα ερωτήματα που θέσαμε ως στόχο, δηλαδή πώς αντιλαμβάνονται οι νέοι το θέμα του AIDS και πώς το αντιμετωπίζουν σε σχέση με τη σεξουαλική τους συμπεριφορά, μπορούμε να πούμε ότι: το θεωρούν σημαντικό ζήτημα και τους προκαλεί φόβο η ιδέα ότι σχετίζεται με το θάνατο και συνδυάζουν την αντιμετώπισή του με αλλαγές στη σεξουαλική συμπεριφορά.

Όπως εμφανίστηκαν οι ομάδες των νέων στην Αυτόματη Ταξινόμηση, μπορούμε να πούμε ότι, εκτός από τα άτομα που δεν είναι σεξουαλικά ενεργά και εκτός από εκείνους που δηλώνουν μόνιμη σταθερή σχέση, οι νέοι δεν προφυλάσσονται σωστά και σίγουρα κινδυνεύουν. Η κοινωνική αναπαράσταση εμπεριέχει την έννοια του κινδύνου και της

σωστής προφύλαξης. Όταν όμως μεταφράζεται σε συμπεριφορά, η σύγχιση που επικρατεί για τους τρόπους προφύλαξης δεν βοηθάει στη σωστή αντιμετώπιση του AIDS. Η προστασία μέσω του προφυλακτικού δεν έχει επικρατήσει παρά τις εκστρατείες πληροφόρησης που αναφέρονται συγκεκριμένα σ' αυτή τη μέθοδο.

Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι οι νέοι δεν είναι σωστά προφυλαγμένοι απέναντι στη θανατηφόρο νόσο που έχουν να αντιμετωπίσουν στην ερωτική τους ζωή. Η διάσταση ανάμεσα στις γνώσεις και στην εξασκούμενη συμπεριφορά είναι σημαντική. Αυτό είναι εμφανές όταν αναφέρονται στους παράγοντες που συνδέονται με την επικίνδυνη σεξουαλική συμπεριφορά και, αντίστοιχα, όταν αναφέρονται στις δικές τους πρακτικές. Το γεγονός ότι η σωστή ενημέρωση δεν οδηγεί απαραίτητα και στην τροποποίηση της συμπεριφοράς έγινε εμφανές από τις πρώτες έρευνες των κοινωνικών επιστημόνων που σχετίζονταν με τη μελέτη των γνώσεων, στάσεων και πρακτικών των ατόμων σχετικά με το AIDS (Moatti et al., 1989). Οι κοινωνικοί ψυχολόγοι όμως, από το φαινόμενο της κοινωνικής επιρροής, γνωρίζουν ότι οι άνθρωποι επηρεάζονται ορισμένες φορές τη στιγμή που δέχονται κάποιο μήνυμα το οποίο σκοπό έχει να τους επηρεάσει. Αρχεί όμως να περάσει λίγη ώρα για να ξαναγυρίσουν στις παλιές τους απόψεις. Συχνά δε η αλλαγή της γνώμης ή και της στάσης σπάνια μεταφράζεται σε αλλαγή στο επίπεδο της συμπεριφοράς (Παπαστάμου, 1989). Πολύ δυσκολότερα δε αλλάζει η σεξουαλική συμπεριφορά που σχετίζεται και με την ηδονή.

Τέλος, ένας άλλος στόχος της παρούσας μελέτης ήταν να δοκιμασθούν νέες τεχνικές στη μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων αλλά και της σεξουαλικής συμπεριφοράς. Ο συνδυασμός ποσοτικής μεθόδου με την εφαρμογή πειραματικών συνθηκών έδειξε ότι μπορούμε να καταγράψουμε αλλά και να διερευνήσουμε τη δομή των κοινωνικών αναπαραστάσεων και μέσα από άλλες μεθόδους πέρα από τις κλασικές (συνέντευξη, ελεύθερος συσχετισμός κ.λπ.). Ο έλεγχος διαφορετικών μεταβλητών μέσα σε κείμενα και η συλλογή των πληροφοριών σε μορφή ερωτηματολογίου, που διαμόρφωναν την πειραματική συνθήκη, μας επέτρεψαν να εντοπίσουμε την κοινωνική αναπαράσταση που μελετούσαμε και να αναλύσουμε τη δομή της. Επίσης, μέσα από τη μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων, καταγράψαμε τις απόψεις και τις αντιλήψεις των νέων για την ασφαλή σεξουαλική συμπεριφορά σε σχέση με τη μόλυνση από τον ιό του AIDS.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abramson P. R., Herdt G., 1990, «The assessment of sexual practices relevant to the transmission of AIDS: a global perspective», *The Journal of Sex Research*, vol. 27, Number 2, σ. 215-232.
- Abric J. C., 1993, «Central system, Peripheral System: Their Functions and Roles in the Dynamics of Social Representations», *Papers on Social Representations*, vol. 2 (2), σ. 75-78.
- Abric J. C., 1994, *Représentations Sociales et Pratique*, Paris, PUF.
- Abric J. C., 1996, «Specific Processes of Social Representations», *Papers on Social Representations*, vol. 5 (1), σ. 77-80.
- Αγραφιώτης Δ., Ιωαννίδη Ε., Διομήδους Μ., Στυλιανού Ι., Κωνσταντινίδης Ρ., 1990, «Γνώσεις, Στάσεις, Πιστεύω και Πρακτικές των νέων σχετικά με το AIDS», *Επιθεώρηση Υγείας*, Μάρτιος.
- Αγραφιώτης Δ., Ιωαννίδη Ε., Μεσθεναίου Ε., 1991, «Αγωγή Υγείας για το AIDS με βάση τα αποτελέσματα κοινωνιολογικής έρευνας: Στόχοι, μεθοδολογία και αποτελέσματα, η περίπτωση του Αθηναϊκού πληθυσμού», *Επιθεώρηση Υγείας*, τεύχος 2(9), Μάρτιος.
- Αγραφιώτης Δ., Ιωαννίδη Ε., Πάντζου Π., Γναφδέλλης Χ., Διομήδους Μ., Στυλιανού Ι., Κωνσταντινίδης Ρ., Μεσθεναίου Ε., 1991, «Γνώσεις, Στάσεις, Πιστεύω και Πρακτικές των Αθηναίων σχετικά με το AIDS», *Ιατρική Συνεργασία*, τόμος 4, τεύχος 11, Νοέμβριος.
- Agrafiotis D., Pantzou P., Tselepi C., Avgeridis K., Papastamou S., Siontorou V., 1994, «Sexuality and Social Representations. A contribution to AIDS Prevention», *Research Monograph No 12*, Dept. of Sociology, National School of Public Health, Athens.
- Apostolidis Th., Antypa J., Paichler H., 1992, «Impression, Formation and Social Representations of Love and Sexuality», Paper presented at the EAESP/SESJ joint meeting in Louvain-la-Neuve, Belgium.
- Bajos N., Hubert M., Sandfort T., 1997, *Sexual Behaviour and HIV/AIDS in Europe*, London, Taylor & Francis.
- Denzin N., 1989, *The Research Act*, Englewood Cliffs, Prentice Hall.
- Flament C., 1989, «Structures et dynamique des représentations sociales», στο Jodelet D., *Les Représentations Sociales*, Paris, PUF.
- Flament C., 1994, «Système Périphérique des Représentations Sociales», στο Guimmeli C. (éd.), *Structures et transformation des Représentation Sociales*, Delachaux et Niestle, Neuchatel (Swisse).
- Flick U., 1992, «Triangulation Revisited: Strategy of Validation or Alternative?», *Journal for the Theory of Social Behaviour*, vol. 22 (2), σ. 175-197.
- Giami A., 1992, «AIDS: Permanence and changes in nurses and social workers representations, relations and conduct», Report ANRS/INSERM, Paris.
- Ingham R., Woodcock A., 1990, «Ten questions about Sexual Behaviour», Paper presented at a Symposium on Social Psychological Aspects of AIDS at the British Psychological Society Annual Conference, Swansea.

- Ιωαννίδη Ε., Αγραφιώτης Δ., Ντούμα Α., 1990, «AIDS: Γνώσεις, Στάσεις, Πιστεύω και Πρακτικές. Προέφουνα σε μαθητές. Γνώσεις για τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. Σεξουαλικές πρακτικές», *Ελληνική Επιθεώρηση Δερματολογίας - Αφροδισιολογίας*, τόμος 1, συμπληρωματικό τεύχος.
- Ioannidi E., Haeder M., 1998, «Attitudes towards people with HIV/AIDS», στο M. Hubert, N. Bajos, T. Sandford (eds), *Sexual Behaviour and Risks of HIV/AIDS in Europe*, London, UCL Press, σ. 359-373.
- Jodelet D., 1991, *Madness and Social Representations*, Berkeley, University of California Press.
- Joffe H., 1995, «Social Representations of AIDS: towards encompassing issues of power», *Papers on Social Representations*, vol 4 (1).
- Κατερέλος Γ., 1996, *Δυναμική των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων*, Αθήνα, Εκδ. Οδυσσέας.
- Mannetti L., Piero A., 1992, «Social Representations of AIDS among Italian health care workers», Paper presented at the First International Conference on Social Representations, Ravello, Italy.
- Milgram S., Jodelet D., 1976, «Psychological maps of Paris», στο H. M. Prodhansky, W. Hl. Ittlelson και L.G. Rivlin (eds), *Environmental psychology: people and their physical settings*, New York, Holt, Rinehart & Winston.
- Moatti J. P., Dab W., Abenheim L., Bastide S., 1989, «Modifications of sexual Behaviour related to AIDS: a survey in Paris region», *Health Policy*, vol.11, σ. 227-231.
- Molliner P., 1994, «Les methods de repérage et d'identification du noyau des représentations sociales», στο Guimelli C. (éd.), *Structures et transformations des représentations sociales*, Delachaux et Niestle, Neuchatel (Swisse).
- Moscovici S., 1961, *La psychoanalyse, son image et son public*, Paris, PUF (2nd ed. 1976).
- Moscovici S., 1973, Foreword in Herzlich C., *Health and Illness: a Social Psychological analysis*, London, Academic Press.
- Moscovici S., 1988, «Notes towards a description of Social Representations», *European Journal of Social Representations*, vol. 18, σ. 211-250.
- Παπαεναγγέλου Γ., 1995, «AIDS: Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον», *Ελληνικά Αρχεία AIDS*, τόμος 3 (1).
- Παπαστάμου Σ., 1989, *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*, Αθήνα, Εκδ. Οδυσσέας.
- Παπαστάμου Σ., Μαντόγλου Α., 1995, *Κοινωνικές Αναπαραστάσεις*, Αθήνα, Εκδ. Οδυσσέας.
- Petrillo G., 1992, «Social Representations of AIDS in patients, professionals and naive people», Paper presented at the First International Conference on Social Representations, Ravello, Italy.
- Sotirakopoulou K., Breakwell G., 1992, «The use of different methodological approaches in the study of Social Representations», *Ongoing Productions of Social Representations*, vol. 1 (1), σ. 29-38.
- Stephenson N., Breakwell G., 1993, «Anchoring Social Representations of HIV Protection: The Significance of Individual Biographies», στο Aggleton P. et al. (eds), *AIDS: Facing the Second Decade*, London, Burgess Science Press.

